

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

MÄ KERRAN USKOIN HAAVEESEEN

Miten musikaaleja suomennetaan

Anna-Maija Ihander

Opinnäytetyö
Toukokuu 2018
Musikin koulutusohjelma
Musiikkiteatterin suuntautumispolku

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Musiikin koulutusohjelma
Musiikkiteatterin suuntautumispolku

IHANDER ANNA-MAIJA
Mä kerran uskoin haaveeseen
Miten musikaaleja suomennetaan

Opinnäytetyö 46 sivua, joista liitteitä 10 sivua
Toukokuu 2018

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, mitä pitää ottaa huomioon kun suomentaa musikaaleja ja erityisesti siinä esiintyviä lauluja, ja kuka tällaista työtä Suomessa tekee. Selvityksen taustalla on pyrkimys ryhtyä itse suomentamaan musikaaleja. Aiheesta on kirjoitettu aiemmin vain niukasti, ja siksi olen työtä varten haastatellut kolmea alan ammattilaista. Pohjalla on myös oma aiempi käännösalan koulutukseni. Lisäksi sovellan laulujen suomentamiseen laulun sanoittamisen metodeja.

Musikaaleja on suomentanut laaja joukko kielen ja teatterin ammattilaisia kirjallisuuden kääntäjistä ohjaajiin, dramaturgeihin, näyttelijöihin, kapellimestareihin ja muusikoihin. Vain harva on erikoistunut alaan siinä määrin, että on suomentanut enemmän kuin yhden musikaalin.

Musikaalin suomentajan pitää olla monitaituri. Hänen tulee paitsi hallita teatteritekstin suomentaminen, myös ymmärtää musiikkia ja laulamista sekä osata lukea nuotteja. Vain siten voi ymmärtää, mikä svengaa ja mikä ei, tai minkä vokaalin voi kirjoittaa laulettavaksi mihinkin, toisaalta klengin ja toisaalta laulamisen fysiologian kannalta. Nuotista on osattava lukea pitkät ja lyhyet tavut sekä tunnistettava melodiasta ja rytmistä sanapainojen ja painokkaiden sanojen paikat.

Havaitsin, että itselläni on sekä intohimo että tarvittavat tiedot ja taidot musikaalien suomentamiseen. Tv- ja elokuvatekstityksiä tekemällä olen oppinut ymmärtämään dramaturgiaa ja tiivistämään tekstistä olennaisen sävyä uhraamatta, mikä on tärkeä taito lauluja kääntäessä. Muusikon koulutuksen ansiosta ymmärrän musiikkia ja lauluinstrumenttia, joten minulla on erinomaiset edellytykset tekstin ja musiikin sujuvaan yhdistämiseen. Musiikkiteatteriin suuntautuminen on lisäksi antanut minulle yleissivistystä musikaaligenrestä sekä käsityksen siitä, miten musikaaleja teatterissa harjoitellaan ja esitetään. Haastavinta onkin viimeisen maaliviivan ylittäminen: toimeksiannon saaminen.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Music
Option of Musical Theatre

IHANDER ANNA-MAIJA
I Dreamed A Dream
How to Translate Musicals into Finnish

Bachelor's thesis 46 pages, appendices 10 pages
May 2018

The aim of my thesis is to find out how to translate musicals and particularly musical theatre songs into Finnish, and who works in this field in Finland. The motivation for this is the desire to start translating musicals into Finnish myself. The literary sources on translating musicals into Finnish are scarce, and therefore I have interviewed three professionals on this field. I also utilize my own experience of translation, as well as literature on writing song lyrics.

A diverse group of language and theatre professionals have translated musicals, from translators to directors, dramaturges, actors, conductors and musicians. Only few have specialized in translating musicals, as most have only translated one or two of them.

A musical theatre translator has to be a jack of all trades. One has to master translating theatre text as well as understand music and singing, and be able to read music. That is the only way to understand how to make a text “sing”, or choose the right vowel to use in terms of sound or the physiology of singing. One has to read music to recognize long and short syllables and spot word stresses and stressed words from the melody and the rhythm.

I discovered that I have both the passion and the required know-how to translate musicals into Finnish. By translating subtitles for tv shows and films I have learned to understand dramaturgy and to state the essential in a condensed form without losing the tone of the text, which is an important skill in translating songs. Through my music training I understand music and the voice as an instrument, and I therefore possess the potential to combine words and music fluently. By studying Musical Theatre I have gained general knowledge of musical theatre as a genre, as well as the way musicals are rehearsed and performed in the theatre. The most challenging part for me in becoming a musical theatre translator is crossing the finish line: getting a commission.

Key words: musical theatre, singing, translation

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	5
2	Kuka musikaaleja suomentaa?	7
3	Musikaalin suomentaminen prosessina	10
	3.1 Toimeksianto	10
	3.2 Valmistelut.....	10
	3.3 Suomennostyö.....	11
	3.4 Työn valmistuttua	11
	3.5 Metodeja on monenlaisia	12
4	Musikaalitekstin suomentamisen erityispiirteitä	13
	4.1 Musikaalin libretto teatteritekstinä	13
	4.2 Musikaalilaulun sisällön suomentamisesta.....	13
5	Musikaalilyriikan suomentamisesta	15
	5.1 Mitta.....	15
	5.1.1 Sävelten ja tavujen määrä.....	15
	5.1.2 Sävelten ja tavujen kesto	16
	5.1.3 Sävelten ja tavujen painot	16
	5.2 Riimi	17
	5.3 Laulettavuus.....	18
6	Käytännön sovellus: tapaus <i>I Dreamed A Dream</i>	19
	6.1 Laulun esittely.....	20
	6.2 Sisältö.....	20
	6.3 Muoto.....	21
	6.3.1 Tavumäärä.....	22
	6.3.2 Tavupituudet	25
	6.3.3 Sanapainot.....	29
	6.3.4 Riimit	30
	6.3.5 Laulettavuus	31
7	Pohdinta.....	35
	LÄHTEET.....	36
	Liite 1	38
	Liite 2	39
	Liite 3	40
	Liite 4	46

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, mitä pitää ottaa huomioon kun suomentaa musikaaleja ja erityisesti siinä esiintyviä lauluja, ja kuka tällaista työtä Suomessa tekee. Selvityksen taustalla on pyrkimys ryhtyä itse suomentamaan musikaaleja.

Musikaalien suomentamisesta ei ole muutamaa opinnäytetyötä lukuun ottamatta kirjoitettu juuri lainkaan. Yleisesitystä työn luonteesta ei ole olemassa, eikä musikaalien suomentamista opeteta missään. Laulujen suomentaminen muistuttaa kuitenkin monilta osin kokonaan uuden laulun sanoittamista, joten osittain tietolähteenä voi käyttää laululyriikkaa käsittelevää kirjallisuutta. Tässä pääasiallinen lähteeni on muusikko Heikki Salon laululyriikan kirjoittamista käsittelevä teos Kahlekuningaslaji (2006).

Koska kirjallisia musikaalisuomentamista käsitteleviä lähteitä ei juuri ole, suuri osa materiaalistani koostuu henkilöhaastatteluista. Haastattelin kolmea henkilöä, jotka ovat eri tavoin tekemisissä musikaalien suomenkielisen toteutuksen kanssa: Mikko Koivusalo on pitkän linjan musikaalisuomentaja, joka kertoi erityisesti laulujen suomentamisesta. Kristiina Drews on suomentanut musikaaleja yhdessä Jukka Virtasen kanssa. Martin Segerstråle työskentelee teatterikapellimestarina ja -korrepetiittorina.

Näiden lähteiden lisäksi nojaan omaan kokemukseeni kääntäjänystystä. Ennen musiikki-teatteriopintojani TAMKissa opiskelin englannin kielen kääntämistä Turun yliopistossa, josta valmistuin maisteriksi vuonna 2016. Olen tehnyt av-käännöksiä noin vuodesta 2003 – pääasiassa tv-tekstityksiä, mutta myös jonkin verran dubbauskielikirjoituksia. Lisäksi olen suomentanut lauluja omaan ja opiskelutovereideni käyttöön, suomentanut tilaustyönä Lee Hoibyn pienoisoopperan *Bon Appétit* sekä sanoittanut lauluja komediateatterini Räikälle. Laulutekstien kirjoittamista olen opiskellut myös kahdella kurssilla, Heikki Salon laululyriikankirjoituskurssilla (Turun yliopisto 2010) sekä Pauli Hanhiniemen musikaalisanoittamisen kurssilla (Oriveden opisto 2012).

Tässä työssä tarkoitus ei ole esitellä kääntämisen perusteita yleisesti, vaan keskittyä lisäarvoon, jonka muusikon koulutus tarjoaa ammattikäntäjälle. Kuvaan kokonaisen musiikkialan suomentamisprosessin, mutta en puutu juurikaan musikaalilibretton sisällön suomentamiseen. Sen sijaan tarkastelen erityisesti laulujen suomentamisen reunaehtoja ja niiden toteuttamisen haasteita laulutekstien kirjoittamisen näkökulmasta. Sovellan näin

saatuja tietoja käytäntöön analysoimalla ja muokkaamalla omaa suomennostani kappa-
leesta "*I Dreamed A Dream*" musikaalista *Les Misérables*.

2 Kuka musikaaleja suomentaa?

Suomen suurin yksittäinen teatteritekstien suomennuttaja on Näytelmäkulma – Drama Corner Oy. Sen juuret ovat 1920-luvulla perustetuissa teatterijärjestöissä. Nykyään se edustaa draamatikkoja sekä prosaistien näyttämö- ja elokuva-oikeuksia, vie suomalaista näytelmää ulkomaille, käännättää näytelmiä suomesta muille kielille ja toisinpäin, neuvottelee elokuvasopimuksia, hankkii dramatisointioikeuksia sekä auttaa teattereita ja tekijöitä löytämään sopivat tekstit ohjelmistoonsa (Drama Corner Oy).

Näytelmäkulman sivuston näytelmähaulla löytyy yhteensä 70 muusta kielestä suomennettua musikaaliksi tai musiikinäytelmäksi luokiteltavaa teosta. Suurin osa on suomennettu englannista, mutta edustettuina olivat myös saksa, ranska, norja ja viro. Keräsin listan teosten suomentajista selvittääkseni, keitä alalla toimii tai on toiminut.

Näytelmäkulma ei kuitenkaan hallinnoi kaikkien suomennettujen musikaalien oikeuksia. Siksi listasin vertailun vuoksi myös Helsingin kaupunginteatterin (HKT) ohjelmassa vuodesta 1999 lähtien olleet suomennetut musikaalit, jotka on esitelty HKT:n sivujen arkistosiiossa. Kaikkiaan teoksia löytyi 29, joista kolmen suomentajaa ei mainittu. Lisäksi kuusi teoksista löytyi myös Näytelmäkulman listalta. HKT:n ohjelmistossa oli siis 20 musikaalia, joita Näytelmäkulma ei ole käännättänyt ja joiden kääntäjä on tiedossa. HKT:n musikaalien kääntäjien joukossa oli neljä suomentajaa ja yksi suomentajapari, joita ei ollut mainittu Näytelmäkulman listassa.

Keräämäni listan perusteella (Liite 1) havaitsin, että vain harva tekijä on suomentanut enemmän kuin yhden tai pari musikaalia. Yhteensä 90 teokselle löytyi 39 eri suomentajaa, joskin osassa teoksia suomentajia oli kaksi tai kolme. Tekijöiden joukossa oli pääasiassa kirjallisuuden/näytelmien suomentajia, muusikoita/lauluntekijöitä, dramaturgeja, kirjailijoita, ohjaajia ja kapellimestareita. *I Love You Because* -musikaalin suomentajaksi oli merkitty Helsingin yliopiston kääntäjäopiskelijat. Käännös on ilmeisesti tehty jollakin yliopiston kurssilla, mutta kurssin vetäjää tai ryhmän kouluttajaa ei ole mainittu.

Ylivoimaisesti eniten musikaalisuomennoksia listassa, yhteensä 24, oli kreditoitu Esko Elstelälle. Elstelä (1931-2007) oli teatteri- ja elokuvaohjaaja, suomentaja ja laululyyriikan kirjoittaja (Niiniluoto 2007). Hänen varhaisimmat Näytelmäkulman kokoelmassa olevat suomennoksensa ovat 1960-luvun alusta, ja suomennosten joukossa on klassikoita kuten

Hello Dolly (suom. 1967) ja *Jesus Christ Superstar* (suom. 1972). Elstelän musikaalisuomentajanura on ollut pitkä – hänen suomentamansa alun perin saksankielinen musikaali *Elisabeth* sai Suomen kantaesityksen Turun kaupunginteatterissa vielä vuonna 2005 (Liittä, päiväämätön).

Toisen sijan suomennosten määrissä listalla vei Mikko Koivusalo 13 suomennoksellaan. Alun perin kauppatieteiden maisteriksi opiskellut Koivusalo (s. 1956) on kirjoittanut revyyitä, näytelmiä ja tv-ohjelmia, sekä kymmeniä lauluja revyihin, näytelmiin ja tv-ohjelmiin. Musikaaleja hän on suomentanut 2000-luvun alusta alkaen yli 20, mm. *Five Guys Named Moe* (2001), *Housut pois!* (2002), *Grease* (2002), *Into the Woods* (2003), *Evita* (2006), *Cats* (2007), *Tell Me On A Sunday* (2008), *Maija Poppanen* (2009), *My Fair Lady* (2009), *Next To Normal* (2010), *Tarzan* (2014) ja *Billy Elliot* (2015) (Koivusalo 2016).

Koivusalo on jäämässä lähivuosina eläkkeelle ja ilmaisi olevansa huolissaan alan tulevaisuudesta. Hän toivoo, että musikaaleja suomentamaan saataisiin lisää asialle omistautuneita tekijöitä (Koivusalo 2018).

Tuottelias musikaalien suomentaja on myös ollut viihteen monitoimimies Jukka Virtanen (s. 1933), joka on suomentanut musikaaleja paitsi yksin, myös eri työparien kanssa (liite 1). Pitkäaikaisin työpareista on ollut Kristiina Drews (s. 1952), palkittu suomentaja, jolta on julkaistu yli sata romaani-, näytelmä- ja runosuomennosta (Koneen säätiö 2017). Kaksikon yhteistyö alkoi *Les Misérables* -musikaalin suomennosprojektista 1990-luvulla. Drewsilla oli vankka kokemus suomentamisesta, kun taas Virtanen oli laululyyriikan konkari ja opetti myös Drewsin lukemaan nuotteja (Drews 2018). Kaksikko on sittemmin suomentanut kymmenisen muutakin musikaalia, kuten *West Side Story*, *Saturday Night Fever* ja *The Producers* (Koneen säätiö 2017). Jukka Virtasen vetäytyttyä eläkkeelle suomennostöistä Drews ei ole jatkanut musikaalien suomentamista yksin, mutta ei sulje pois mahdollisuutta siihen jatkossa esimerkiksi eri työparin kanssa (Drews 2018).

Aina ei ole mahdollista löytää musikaalille suomentajaa, joka hallitsisi sekä teatterisuomentamisen että laulujen suomentamisen. Kokenutkaan suomentaja ei selviydy musikaalin kääntämisestä, jos hänellä ei ole tarvittavaa musiikillista osaamista. Toisaalta esimerkiksi kevyen musiikin suomentajan tai kirjoittajan ammattitaito ei välttämättä myöskään yksin riitä musikaalin suomentamiseen (Ellonen 1998, 42). Tällöin on fiksua antaa tehtävä työparille, jonka jäsenten osaamisalueet täydentävät toisiaan. Tällaisia työpareja

listassa olivat Drewsin ja Virtasen lisäksi mm. suomentaja Outi Nyytäjä ja muusikko Juice Leskinen (joka tosin oli koulutukseltaan kääntäjä), suomentaja Liisa Ryömä ja runoilija Elvi Sinervo sekä suomentaja Satu Milonoff ja muusikko Kaj Chydenius. Jukka Virtanen on Drewsin lisäksi tehnyt suomennoksia mm. näyttelijä, ohjaaja ja käsikirjoittaja Kari Heiskasen kanssa sekä ohjaaja Reino Braggen kanssa. Kolmen hengen työryhmäkin listalta löytyy: ohjaaja Heikki Sankari, kapellimestari Jussi Vahvaselkä ja näyttelijä Kristina Vahvaselkä.

3 Musikaalin suomentaminen prosessina

Seuraava musikaalin suomentamisen prosessikuvaus perustuu pääosin Mikko Koivusalon haastatteluun (Koivusalo 2008) sekä omaan kokemukseeni kääntäjän työstä. Prosessi saattaa luonnollisesti vaihdella kääntäjäkohtaisesti, ja selonteko onkin puhtaasti deskriptiivinen. Se kuitenkin edustaa yhtä tapaa tehdä ammattimainen musikaalisuomennos.

3.1 Toimeksianto

Kuten aiemmin on mainittu, suurin yksittäinen musikaalisuomennoksia tilaava taho on Näytelmäkulma. Se välittää paitsi suomennoksia, myös suomentajia teattereiden tarpeisiin. Teattereista saatetaan olla myös suoraan yhteydessä kääntäjään. Yhteydenottaja on yleensä teatterinjohtaja tai dramaturgi.

Mikko Koivusalo sai ensimmäisen toimeksiantonsa sävellettyään ja sanoitettuaan pitkään laulaja Dick Holmströmin ohjaamiin revyy-esityksiin Turun kaupunginteatterissa. Kun Holmström sitten halusi ohjata musikaalin *Five Guys Named Moe*, hän kääntyi luonnollisesti itselleen tutun työtoverin puoleen suomennoksen toivossa. Koivusalon suomennos keräsi kehuja, minkä johdosta hän alkoi saada toimeksiantoja myös muilta teattereilta ja Näytelmäkulmalta.

Kun jokin taho tilaa suomennoksen, työn suorittamisesta kirjoitetaan sopimus ja sovitaan aikataulu valmiin työn palauttamiselle. Koivusalo varaa yleensä työtä varten nelisen kuukautta, jolloin aikaa on riittävästi paitsi kääntämiseen, myös käännöksen hautumaan jättämiseen. Toimeksiantaja toimittaa kääntäjälle käännettävän materiaalin, joka on musikaalin käsikirjoitus laulunsanoineen. Työn avuksi tarvitaan lisäksi teoksen nuotit sekä mielellään äänite teoksesta.

3.2 Valmistelut

Ennen kääntämisen aloittamista on hyvä tutustua teokseen kokonaisuutena. Mistä musikaali kertoo? Mitä teemoja se käsittelee? Onko mukana puheosuuksia vai onko kyseessä läpilaulettu musikaali? Millainen on teoksen tyyli? Musikaali kannattaa kuunnella tai mahdollisuuksien mukaan jopa katsoa läpi käsikirjoituksen ja nuottien kera. Kun perusasiat ovat tiedossa, voidaan edetä itse kääntämiseen.

3.3 Suomennostyö

Erityisesti tämän vaiheen sisältö on yksilökohtainen. Mikko Koivusalolla on tapana aloittaa teoksen alusta ja suomentaa ensin dialogi ja parenteesit. Laulut ovat musikaalin haastavin osa, ja niitä on Koivusalon mielestä helpompi alkaa työstää kun on jo päässyt vauhtiin ja on hyvin sisällä teoksen maailmassa. Tällöin voi toki käydä esimerkiksi niin, että dialogiin on kääntänyt vaikkapa paikannimen tietyllä tavalla, mutta laulua suomentaessa käy ilmi, että suomennos pitää laulun reunaehdoista johtuen muuttaa. Sitten palataan takaisin ja muutetaan (Koivusalo 2018).

Kun koko teoksen raakasomennos on valmis, Koivusalo laittaa sen hautumaan arviolta kuukaudeksi. Sen jälkeen hän ottaa tekstin uudelleen esille ja alkaa hioa yksityiskohtia, kuten miettiä parempia riimiratkaisuja ja asetella mahdollisesti vinksalleen jätettyjä nuotikestoja tai tavumääriä. Tässä vaiheessa Koivusalo avaa suomennostiedoston lähes päivittäin ja lukee sen kerran läpi. Jossakin vaiheessa hiominen on kuitenkin lopetettava ja päätettävä että suomennos on valmis palautettavaksi.

3.4 Työn valmistuttua

Valmis työ luovutetaan teatterille ja harjoitukset voivat alkaa. Jotkut musikaalien oikeudenomistajat kuitenkin vaativat saada tarkastaa kaikki omistamiensa teosten käännökset, ennen kuin antavat luvan esittää niitä. Mikäli näin on, suomennos käännetään takaisin englanniksi ja lähetetään tarkastettavaksi.

Tässä kohdassa piilee tietysti vaara, että oikeuksienomistaja teettää takaisinkäännöksen omalla ”asiantuntijallaan”, joka ei välttämättä olekaan käännöstyön asiantuntija. Tämän sai Jukka Virtanen karvaasti kokea surullisenkuuluisan Cats-suomennoksensa (1977) yhteydessä. Pieteeillä suomennettu teos takaisinkäännätettiin ”Lontoossa jollakin suomalaisella”, joka lyttäsi sen täysin koska ei ymmärtänyt, ettei suomennos voi toimia sanasta sanaan käännettynä. ”Väärin suomennettua” teosta korjailivat sitten monet ohjaajasta lähtien, lopulta vielä pitkin hampain Virtanen itsekin, kunnes näyttämölle päätyi jonkinlainen alkuperäisen suomennoksen irvikuva (Drews 2018; Virtanen 2003, 345-355). Nykyään ymmärretään olla tarkempia, ja takaisinkäännöksen tekee yleensä dramaturgi tai kääntäjä itse.

Kun suomennosta aletaan teatterissa harjoitella, vastaan saattaa tulla kohtia, joita suomennoksessa halutaan muuttaa. Ehkä esimerkiksi jokin kohta ei sovi laulajan suuhun, jokin kohta halutaan tulkita eri tavalla tai kääntäjä on saattanut ymmärtää jonkin kohdan väärin. Jonkin verran muutostoiveita tavallisesti tulee, ja kapellimestari ja/tai ohjaaja sopii muutoksista erikseen suomentajan kanssa.

Musikaalisuomennokset ovat yleisesti ottaen melko pitkäikäisiä, ja samaa suomennosta saatetaan käyttää monta kertaa. Joskus toki musikaalejakin käännetään uudelleen, jos vaikka olemassa olevan suomennoksen kieli on vanhentunutta tai sen taso ei miellytä, tai kuten esimerkiksi Catsin tapauksessa, kun teoksesta haluttiin teettää uusi, Suomeen lokalisoitu versio.

3.5 Metodeja on monenlaisia

Kuten luvun alussa todettiin, edellä mainittu oli vain esimerkki musikaalin suomentamisen prosessista, joskin varmasti melko prototyyppinen sellainen. Jukka Virtasen ja Kristiina Drewsin metodi Les Misérablesin suomentamiseen oli varsin erilainen. Kyseessä oli toki myös läpilauettu musikaali, jossa ei siis ollut lainkaan puhuttua dialogia.

Saatuun toimeksiannon Les Misérablesin suomentamisesta keväällä 1995 Virtanen ja Drews vetäytyivät viikoksi kerrallaan Siuntion kylpylään mukanaan teoksen pianopartituuri, äänite C-kasetilla sekä lyijykynät ja ruutupaperia. Alkuun kuunneltiin teos ja käytiin musikaalin sisältö ylimalkaan läpi, ja sitten alkoi sanoitusten rustaus. Kumpikin kirjoitti tahollaan laulusuomennosta ruutulehtiöön. Aikaansaannoksia vertailtiin, ja parempi ratkaisu pääsi jatkoon. Kotiuduttuaan kylpylästä Drews kirjoitti aikaan saadun tekstin puhtaaksi. Kaikkiaan prosessi kesti nelisen kuukautta (Drews 2018).

Suomennos oli jo valmistunut, kun kävi ilmi, että produktio jota varten se oli tilattu oli mennyt konkurssiin. Käännös jäi siis esittämättä ja kääntäjät ilman palkkiota. Suomennos pääsi kuitenkin lopulta näyttämölle Helsingin Kaupunginteatterin ohjelmistossa vuonna 1999, jota varten Drews ja Virtanen kävivät suomennoksensa läpi vielä uudelleen (Talaranta 2011, 278).

4 Musikaalitekstin suomentamisen erityispiirteitä

4.1 Musikaalin libretto teatteritekstinä

Teatteriteksti on multimodaalinen teksti, koska esityksen kontekstissa viestitään monin verbaalisin ja non-verbaalisin keinoin. Kääntäjän tuottama teksti eli näyttämöpuhe on siten vain yksi osa esitystä. Hyvän teatterikäännöksen kriteereinä korostuvat esitettävyyden ja puhuttavuuden (Hakola 2007, 24-25). Näytelmän kieli on kirjoitettua kieltä, joka esitetään puhumalla ja jonka tarkoitus on luoda illuusio puhutusta kielestä. Kääntäjän on siten hallittava paitsi kohdekielen puherytmi ja painotus, myös ne keinot joilla tekstiin saadaan aidon puheen tuntua (Juva 1998, 49-53).

Musikaalilibretton suhde puhuttuun kieleen on monimutkaisempi kuin puhenäytelmän. Ihmiset eivät todellisessa elämässä kommunikoi laulamalla, joten tekstissä harvemmin pyritään luomaan puheen illuusiota. Useimmat musikaalit ovat yhdistelmä puhetta ja laulua, mutta läpilaulettuun musikaalin libretto muistuttaa jo enemmän lyriikkaa kuin proosaa. Lisäksi suomennoksen rytmiä ja painotusta eivät sanele kohdekielen ominaisuudet vaan musiikki, johon teksti istutetaan. Kohdetekstissä tavujen määrä sekä jokaisen tavun paino ja pituus on näin ennalta määrätty, ja kääntäjän on käytännössä osattava lukea nuotteja, jotta musiikki ja suomennos istuvat yhteen (Hakola 2007, 25).

Nuottikuvan ja kohdetekstin saumaton yhteensopivuus ei kuitenkaan vielä takaa onnistunutta käännettä. Tärkeintä on libretton sisällön välittäminen, ja nuottikuvan noudattaminen on vain onnistuneen musikaalisuomennoksen reunaehto (Hakola 2007, 27). Samalla mitä paremmin suomennos toteuttaa tämän reunaehdon, sen selkeämmin viesti välittyy katsojalle, jonka täytyy sisäistää laulettuun tekstin viesti yhdellä kuulemalla (Koivusalo 2018).

4.2 Musikaalilaulun sisällön suomentamisesta

Musikaalin suomentaminen eroaa siis ratkaisevasti näytelmätekstin suomentamisesta siten, että teokseen sisältyy suomennettavia lauluja. Niiden määrä ja merkitys vaihtelee teoskohtaisesti. Yleinen musikaalin muoto sisältää sekä puhuttua tekstiä että lauluja, jotka myös kuljettavat juonta. On olemassa myös musikaaleja, joissa kaikki tai osa lauluista on

irtonaisia show-numeroita eikä juoni niiden aikana etene. Tällaisia ovat esimerkiksi monet niin kutsutut jukebox-musikaalit, jotka perustuvat vaikkapa tietyn artistin laulutuo-
tantaan. Toisessa ääripäässä ovat läpilauetut musikaalit kuten esimerkiksi *Les Misérables*, jossa juonta kuljetetaan ainoastaan laululyriikan avulla.

Musikaalilaulun suomennoksen tavoite on välittää suomalaiskatsojalle sama viesti ja kokemus kuin alkuperäiskielellä. Mikko Koivusalo lainaa Jukka Virtasta ja toteaa, että tehtävänä on salakuljettaa suomen kielelle toisella kielellä oleva asia (Koivusalo 2018). Ideaalitilanteessa lopputulos siis tuntuu siltä, kuin laulu olisi alun perinkin kirjoitettu suomeksi. Laulusta halutaan säilyttää muoto ja sisältö, vain kieli vaihtuu.

Martin Segerstråle toteaa, ettei Suomessa aina tajuta musikaalin juonen etenevän myös laulujen avulla. Ajatellaan, että musikaali on kuin mikä tahansa konsertti, jossa puhe on näytelmää, mutta laulun kohdalla tarina pysähtyy. Näin ei kuitenkaan useimmissa tapauksissa ole, ja laulun sisältö on siksi tärkein ominaisuus, joka musikaalin laulun suomennoksessa tulee välittää (Segerstråle 2018).

Kristiina Drews huomauttaa, että englannin ja suomen kielen välisten erojen vuoksi laulun sisältöä on kuitenkin käytännössä mahdotonta välittää täydellisesti. Suomentajan tulee analysoida, mikä laulussa vie juonta eteenpäin tai on muuten olennaista välittää ja sisällyttää se suomennokseen. Prosessi muistuttaa sikäli siis tv-kääntäjän työtä, jossa puheesta tiivistetään olennainen sisältö tv-ruudun rajalliseen tilaan (Drews 2018).

Kaikkein olennaisinta musikaalilaulun suomennoksessa on viestin selkeys. Sitä voi ja pitääkin tukea huolellisilla riimeillä ja sanapainoilla, mutta muotoa ei pidä noudattaa sisällön kustannuksella. Muuten seurauksena on ehkä hyvin svengaava teksti, jonka sisältöä kuulija ei ymmärrä eikä siten pysty seuraamaan juonta. Viestiä selkeyttää myös tärkeiden sanojen sijoittaminen melodisesti painokkaiisiin kohtiin (Koivusalo 2018)

5 Musikaalilyriikan suomentamisesta

Lauluntekijä Heikki Salo kirjoittaa teoksessaan Kahlekuningaslaji (2006), että laulun voi luoda kolmella tavalla: voi sanoittaa valmiin melodian, voi kirjoittaa tekstin sävellettäväksi, tai luoda sanat ja sävelen yhtä aikaa (Salo 2006, 149). Laulun suomennoksessa kyse on valmiin melodian sanoittamisesta, tosin toisin kuin uutta laulua sanoittaessa, musikaalilaulun suomennoksessa muodon lisäksi myös aihe ja sisältö on ennalta määrätty. Musikaalilaulun muotoa analysoidessa ja suomentaessa voi kuitenkin hyvin tukeutua Salon tiivistämiin neuvoihin melodian sanoittamisesta.

5.1 Mitta

Laululyriikassa mitta tarkoittaa, että tekstin ja melodian tulee sulautua yhteen. Musiikin ja tekstin rytmin, sävelten ja tavujen määrän, sana- ja sävelpainojen sekä tavu- ja sävelpituuksien pitäisi vastata toisiaan. Silloin kieli soi musiikin mukana (Salo 2006, 151). Silloin myös laulun sisältö välittyy selkeimmin (Koivusalo 2018). Tarkastelen seuraavassa laulun muodon analysoimista ja siihen muodollisesti istuvien sanoitusten luomista Heikki Salon Kahlekuningaslaji-teoksen (2006) laulukirjoittamiseen tarkoitettujen ohjeiden pohjalta.

Laululyriikassa mittasääntöjä on kolme:

1. Säkeen sävelten ja tavujen lukumäärän on oltava pääsääntöisesti sama.
2. Sävelen kesto ja sitä vastaavan tavun laajuus eivät saa poiketa liiaksi toisistaan.
3. Painollisten tavujen on sijoitettava painollisille sävelille.

5.1.1 Sävelten ja tavujen määrä

Sävelten ja tavujen lukumäärän on siis oltava lähtökohtaisesti sama, joskin yksi tavu voidaan venyttää jatkumaan usean sävelen ajan. Sen sijaan yhdelle sävelle ei voi laittaa useaa tavua. Jos näin tekee, myös sävel jakaantuu (Salo 2006, 153). Laulua suomentaessa voi kuitenkin tulla houkutus ja jopa tarve jakaa säveliä näin. Suomen kielen sanat ovat pidempiä kuin englannin, ja vastaan voi tulla tilanne, jossa viestin välittämiseksi ei jää muita vaihtoehtoja kuin jakaa melodian sävel tai jopa lisätä siihen ylimääräinen sävel, esimerkiksi etuheleeksi.

Englannin kielessä on myös paljon yksitavuisia sanoja, joita suomessa on huomattavasti vähemmän. Paitsi että englanniksi voi luoda pitkiä ja vaihtelevia riimiketjuja yksitavuisilla sanoilla, kuten vaikka ghost – toast – most, lauluja on myös helpompi aloittaa kohotahtilla laittamalla siihen vaikkapa artikkelin a tai the. Tällöin tulee helposti houkutus jättää koho pois suomennoksesta välttääkseen käyttämästä siihen kliseistä täytesanaa kuten vaikka ”kas” tai ”oi” (Koivusalo 2018).

Tavujen määrän muuttamista kuitenkin kannattaa välttää viimeiseen asti, sillä jokainen suomentajan nuottikuvaan tekemä muutos tietää lisätyötä kapellimestarille ja laulua harjoitteleville näyttelijöille, ja tieto muutoksesta voi olla haastavaa välittää (Koivusalo 2018).

5.1.2 Sävelten ja tavujen kesto

Suomen kielen tavut voidaan jakaa laajuudeltaan lyhyisiin, keskipitkiin ja pitkiin. Sanoitusta tehdessä tulee pyrkiä laittamaan pitkiä tavuja pitkien sävelten kohdalle ja lyhyitä tavuja lyhyiden sävelten kohdalle. Keskipitkillä tavuilla voi korvata sekä lyhyitä että pitkiä tavuja oman fiiliksen mukaan, pitkillä voi yleensä korvata lyhyitä, mutta lyhyillä voi harvemmin korvata pitkiä. Viimeksi mainittu liittyy erityisesti sanojen ymmärrettävyyteen: jos esimerkiksi sanan ”uni” ensimmäisen tavun asettaa pitkälle sävelelle, yleisö hahmottaa kuulevansa sanan ”uuni” (Salo 2006, 154-156). Musikaalisuomennoksessa ymmärrettävyys on erittäin olennaista, sillä laulut kuljettavat juonta eteenpäin ja katsojan pitää yhdellä kuulemalla ja pinnistelemättä ymmärtää, mitä laulussa sanotaan.

5.1.3 Sävelten ja tavujen painot

Musiikissa on painollisia ja painottomia säveliä ja kielessä on painollisia ja painottomia tavuja. Hyvässä laulutekstissä nämä osuvat kohdakkain.

Laulu koostuu tahdeista, jotka puolestaan koostuvat kahden tai kolmen sävelen pituisista iskualoista. Iskualan ensimmäinen sävel on painollinen ja seuraavat painottomia. Tahdin sisällä ensimmäisen iskualan painollisella tavulla on pääpaino ja seuraavien painollisilla tavuilla sivupaino (Salo 2006, 161).

Suomen kielessä sanan pääpaino on aina ensimmäisellä tavulla. Toinen tavu on painoton ja kolmas yleensä sivupainollinen, joskin joissakin tapauksissa pääpainoa seuraa kaksi painotonta tavua ja sivupaino on neljännellä tavulla. Yksitavuiset sanat voivat olla joko painollisia tai painottomia (Salo 2006, 157-158).

Pääpainollisen tavun voi sijoittaa musiikkiin joko pääpainon tai sivupainon kohdalle, tai päinvastoin. Sivupainollinen tavu kelpaa myös painottomalle sävelelle. Luonnottomalta yleensä kuulostaa vain se, jos painoton tavu osuu pääpainolliselle sävelelle (Salo 2006, 158). Tällöin tuloksena on ”pumppaava” teksti, jota on hankalampi ymmärtää. Populaarimusiikissa tätä saatetaan käyttää tehokeinona, mutta teatterimusiikkiin se ei lähtökohdaisesti sovi, koska siinä tärkeintä on sisällön välittäminen mahdollisimman hyvin ja selkeästi.

5.2 Riimi

Riimi on ilmiö, jossa samankaltaiset äänneet toistuvat hallitusti. Se on siis kahden tai useamman sanan välistä äännesointuisuutta. Riimi ei ole aina täydellinen, ja se voi sijaita sanojen ja säkeiden eri osissa (Salo 2006, 168). Laululyriikassa riimit rajaavat musiikillisia fraaseja. Säkeiden mitta on sama kuin musiikillisten fraasien, ja riimin paikka lopussa merkitsee fraasien välisen tauon (Salo 2006, 183).

Säännönmukaisesti asetelluista riimeistä syntyy kappaleen riimikaava, jota myös laulun suomennoksessa pyritään noudattamaan. Musikaalilaulut ovat yleensä taitavasti riimiteltyjä, mikä on osa genren hienoutta (Koivusalo 2018). Riimit ovat suomentajalle haaste, mutta niiden huolellinen työstäminen on edellytys hyvälle musikaalilaulun suomennokselle. Fiksusti kirjoitetut riimit säkeiden lopussa kiinnittävät ja pitävät yllä kuulijan huomion, helpottavat sanoitusten seuraamista ja rakentavat yllätyksiä (Salo 2006, 182). Riimit siis helpottavat laulun sisällön hahmottamista, kun taas laiskasti riimiteltyä laulua on raskaampi kuunnella.

Riimit voidaan jakaa puhtaisiin ja epäpuhtaisiin riimeihin, joilla kummallakin on vielä erilaisia alalajeja. Puhtaiden riimien sointuosa (eli sanan osa joka soi samalla tavalla) on identtinen, ja ne täyttävät täydellisesti puhtaiden riimien säännöt. Epäpuhtaat riimit eivät täytä näitä sääntöjä, mutta ovat kuitenkin selkeästi toistuvia äänneitä (Salo 2006, 168-167).

Monet vanhan koulukunnan iskelmäsanottajat pitävät puhdasta riimiä ainoana oikeana riiminä, ja se onkin tehokas mutta vaativa tyylikeino. Puhtaan riimin sointu alkaa aina riimisanojen painolliselta tavulta, joko pääpainolliselta tai sivupainolliselta. Riimiparien tulee olla täysin yhtenevät soinnun ensimmäisestä vokaalista sanojen loppuun saakka, eikä sointua edeltävä konsonantti saa olla sama. Riimit koostuvat joko kokonaisista sanoista tai niiden osista. Laululyriikassa on huomattava, että riimiparin oikeellisuus ei määrity kirjoitusasun mukaan, vaan sen miltä sana kuulostaa. Tämä pitää ottaa huomioon esimerkiksi sanoissa, joissa on loppukahdennus (esim. ”seisokaan” lausutaan ”seisokkaan”) (Salo 2006, 169-171).

Epäpuhdas riimi saattaa jossakin muodossaan muistuttaa puhdasta riimiä, mutta ohuimillaan se on pelkkiä vokaalisointuja, kuten esimerkiksi ”leipä – reikä” tai painoton riimi, jossa toisen sanan sointu on painottomalla tavulla, kuten esimerkiksi ”kelaa – kampelaa” (Salo 2006, 178-179). Tällaiset ohuet epäpuhtaat riimit ovat yleisiä kevyessä musiikissa, mutta huolellisesti riimitellyssä musikaalitekstissä niitä kannattaa välttää (Koivusalo 2018).

5.3 Laulettavuus

Hyvä musikaalisuomentaja miettii myös tekstin laulettavuutta suhteessa musiikkiin – mikä kuulostaa hyvältä ja mikä on teknisesti mahdollista. Esimerkiksi korkeat tai voimakkaat äänet on helpompi laulaa, kun niiden kohdalle kirjoitetaan helpommin laulettavia vokaaleja. Tällaisia ovat takavokaalit a, o ja u, kun taas ä, ö ja y on vaikeampi saada soimaan kauniisti korkealta. E ja i ovat keskivokaaleja, joista i saattaa korkealta laulettuna kuulostaa liian terävältä (Salo 2006, 47). Toisaalta taas i on hyvin falsettiin sopiva vokaali (Koivusalo 2018).

Broadway-musikaalit ovat yleensä huolella kirjoitettuja ja moneen kertaan laulajilla testattuja, joten usein varma valinta on sijoittaa laulullisesti vaativaan kohtaan sama vokaali kuin alkuperäisteoksessa (Koivusalo 2018). Jukka Virtanen ja Kristiina Drews kirjoittivat yhdestä Les Misérablesin kappaleesta kaksi versiota, sillä kaksoismiehityksessä sitä laulaneista tenoreista toinen sai vaativan kohdan soimaan paremmin e-vokaalilla, toinen taas i-vokaalilla (Drews 2018).

6 Käytännön sovellus: tapaus *I Dreamed A Dream*

Suomensin vuosina 2010-2015 MTV:n Sub-kanavalle tv-sarjaa *Glee*, joka kertoi amerikkalaisen high schoolin showkuorosta. Ohjelman jokaisessa jaksossa oli 3-6 laulua, jotka suomensin ruututeksteiksi. Ruututekstien kääntämisessä peruseriaate on, että laulunsaanoja ei suomenneta, elleivät ne liity ohjelman juoneen olennaisesti. *Gleessä* laulut toimivat musikaalinumeroiden tavoin – ne saattoivat viedä juonta eteenpäin, paljastaa roolihenkilön ajatuksia tai vaikkapa kommentoida jakson teemaa, joten oli tarkoituksenmukaista suomentaa ne.

Kun lauluja suomennetaan tv-tekstitykseksi, tärkeintä on etsiä sanoituksista olennainen sisältö ja ilmaista se selkeästi ja tiivistetysti. Laulun muotoa ei yleensä välitetä, sillä tv-tekstitykset on tarkoitettu luettavaksi, eivät laulettaviksi. On kuitenkin kunkin suomentaajan oman harkinnan varassa, minkä verran laulun tyylipiirteitä hän suomennokseensa muotoilee. Pelkän sisällön suorasanainen välittäminen riittää, mutta joskus esimerkiksi riimittelystä voi saada lisäarvoa.

Gleetä suomentaessani haastoin itseni ja pyrin suomentamaan laulut periaatteessa laulettavaan muotoon. Periaatteessa sikäli, että pyrin noudattamaan alkuperäiskappaleen riimi-kaavaa, tavumääriä ja sanapainoja, mutta jouduin usein tinkimään pyrkimyksestäni, jotta viesti välittyy mahdollisimman selkeästi. Tv-tekstityksen suurimmat rajoittavat tekijät ovat tila ja lukunopeus. Ruutuun mahtuu kerrallaan enimmillään kaksi 37-merkkistä riviä (välilyönnit mukaan lukien), ja teksti on ruudussa 2-7 sekuntia. Näin ollen ruudussa näkyy yleensä laulusta kerralla 1-2 säettä, joiden sisältö katsojan pitää ymmärtää mahdollisimman nopeasti ja vaivattomasti, jotta hän voi rauhassa seurata mitä itse kuvassa tapahtuu. Lisäksi työn tiukan aikataulun vuoksi laulujen muotoa ei ollut järkevää hioa kovin pikkutarkasti, joten lopputuloksen ei voikaan odottaa olevan suoraan valmis laulettavaksi.

Tätä työtä varten analysoin ruututekstiin tekemääni suomennosta kappaleesta ”*I Dreamed A Dream*” ja pyrin muokkaamaan siitä aiemmissa luvuissa esittämiäni tietojen pohjalta aidosti laulettavan ja musikaaliin kelpaavan version. Tilanne vastaa raakakäännöksen muokkaamista valmiiseen muotoon. Koko lauluteksti on liitteenä työn lopussa (Liite 2). Lopusta löytyvät myös kappaleen lähtökielinen teksti (Liite 2) ja nuotti (Liite 3).

6.1 Laulun esittely

”*I Dreamed A Dream*” on laulu musikaalista *Les Misérables*. Sen on säveltänyt Claude-Michel Schönberg ja sanoittanut Alain Boublil. Englanninkieliset sanat (joihin käänökseni perustuu) on kirjoittanut Herbert Kretzmer. Laulusta on olemassa myös Jukka Virtasen ja Kristiina Drewsin suomennos. Minun suomennoksessani laulun nimi on ”Mä kerran uskoin haaveeseen”.

*Les Misérables*issa kappaleen esittää tehdastyöläinen Fantine, joka menettää työnsä ja joutuu kadulle. Laulussa hän muistelee onnellisempia aikoja ja sitä, mikä hänen elämässään on mennyt pieleen. *Gleessä* laulun esittävät duettona showkuorolainen Rachel (Lea Michele) ja hänen elämäänsä palannut äiti Shelby (Idina Menzel), joka sai tyttärensä nuorena ja antoi hänet adoptoitavaksi. Tässä kontekstissa laulu kertoo siitä, miten Rachel toivoo että äiti olisi hänen elämässään ja Shelby pahoittelee nuoruuden valintaansa. Lähtökieliset sanat ovat molemmissa tapauksissa samat, joskin Glee-versiossa mieheen viittaava he-pronominini oli vaihdettu naiseen viittaavaan she-pronominiin. Lisäksi Glee-version rakenteesta on pudotettu pois intro ja kolmas säkeistö, eikä näitä siten ole myöskään tässä suomennoksessani.

Tarkastelen suomennostani lyhyesti sisällön kannalta, mutta keskityn pääasiassa sen muodon analysointiin ja muokkaukseen. Muotoa tarkastelen viidestä näkökulmasta: tavujen määrä, tavujen kesto, sanapainot, riimit ja laulettavuus.

6.2 Sisältö

Suomennokseni on sisällöllisesti uskollinen alkuperäiselle. Sen tunnelma ja tyyli vastaavat alkutekstiä, ja sisältö on suomennettu varsin uskollisesti jopa rivitasolla. Pientä tiivistämistä on paikoittain havaittavissa, esimerkiksi osan A1 toisella rivillä:

Mä kerran uskoin haaveeseen,	I dreamed a dream in time gone by
kun vielä toivoa sain kantaa.	When hope was high and life worth living
Rakkauteen ikuiseen	I dreamed that love would never die
ja että Luoja anteeks antaa.	I dreamed that God would be forgiving

Suomennoksesta on jätetty pois maininta, että elämä oli elämisen arvoista (”and life worth living”), koska se ei muodon asettamien rajoitusten vuoksi ole siihen mahtunut. Ajatus siitä, että laulaja haikailee menneeseen parempaan aikaan kuitenkin välittyy.

Enemmän vapauksia olen ottanut kolmannen säkeistön viimeisessä säkeessä.

Hän yhä haaveissani on.	And still I dream he'll come to me
Mä hänet tahdon elämäni.	That we will live the years together
Vaan haaveeni on mahdoton.	But there are dreams that cannot be
Käy myrsky sisällä mun pääni.	And there are storms we cannot weather

Alkutekstin kahdessa viimeisessä säkeessä sanotaan tavallaan sama asia kahteen kertaan: jotkut haaveet eivät vain toteudu ja joitakin myrskyjä ei vain voi kestää. Suomennoksessa on säilytetty myrsky-teema, mutta säkeen sisältö on muutettu kuvaamaan puhujan mielentilaa. Ratkaisu on tässä tehty riimi edellä. Seison ratkaisuni takana.

6.3 Muoto

”I Dreamed A Dream” -kappaleen versio Gleessä koostuu viidestä osasta, ja sen rakennetta voi kuvata seuraavasti:

A A B A coda

A-osat ovat melodisesti ja tavumäärältään yhteneväisiä, ja ne voi hahmottaa säkeistöiksi. B-osassa on melodisesti uutta materiaalia ja se on luonteeltaan bridge. Coda-lopuke poikkeaa muista osista sekä melodisesti että tavumäärällisesti ja toimii kappaleen loppuhuipennuksena. Jokainen osa koostuu neljästä säkeestä.

6.3.1 Tavumäärä

A-osissa säkeiden tavumäärä noudattaa kaavaa 8-9-8-9.

I dreamed a dream in time gone by	8
When hope was high and life worth liv-ing	9
I dreamed that love would nev-er die	8
I dreamed that God would be for-giv-ing	9

Suomennoksessani ainoastaan kolmas A-osa vastaa tavumäärältään täysin esikuvaansa.

Hän y-hä haa-veis-sa-ni on.	8
Mä hä-net tah-don e-lä-mää-ni.	9
Vaan haa-vee-ni on mah-do-ton.	8
Käy myrs-ky si-säl-lä mun pää-ni.	9

Toisessa säkeistössä toinen ja kolmas rivi jäävät yhtä tavua vajaaksi:

Mä o-lin nuo-ri, pe-lo-ton.	8
Haa-veet seu-ra-si-vat tois-taan.	8*
O-li tie-ni huo-le-ton.	7*
Sai vii-ni, laul-u mur-heet pois-taa.	9

Jos ei välitettäisi sanapainoista, puuttuvan tavun voisi lisätä kolmannella rivillä vaikkapa sanan ”oli” loppuun, esimerkiksi ”olikin tieni huoleton”. Melodian mukaan sanapainon pitää kuitenkin tulla säkeen toiselle tavulle, joten rivin alkuun pitää lisätä yksitavuinen sana.

Toisen rivin tavumäärän voi korjata melko luontevasti lisäämällä säkeen alkuun sanan ”ja”, jolloin koko säe kuuluisi ”ja haaveet seurasivat toistaan” ja tavumääräksi tulee tavoiteltu 9. Kolmannen rivin alkuun ”ja” ei enää tunnu luontevalta, koska jo edellinen rivi alkaa nyt samalla täytesanalla. Pikaratkaisuna voisi laittaa säkeen alkuun sen sijaan täytesanan ”niin”, joka tuottaa säkeeseen puuttuvan tavun. ”Niin oli tieni huoleton”, kuitenkin kuulostaa hieman epäluontevalta, sillä on epäselvää mihin ”niin” tässä viittaa. Jos

rivin alkuun laittaisin puolestaan sanan ”kun”, syntyisi selkeämpi kahden säkeen kokonaisuus: ”Kun oli tieni huoleton, sai viini laulu murheet poistaa”. Tässä kuitenkin hämärtyy tunne, että koko säkeistö kuvaa samaa ajanjaksoa.

Lopullinen ratkaisuni kolmannen rivin dilemmaan olisi siis kuitenkin lisätä säkeen alkuun sana ”ja” välittämättä toistosta. Laulettuna säkeiden välillä on sen verran aikaa, ettei jaksanan toisto ainakaan omaa korvaani häiritse. Yksi vaihtoehto olisi myös pitää alkuperäinen ratkaisu, jossa kohosävel on suomennoksessa jätetty kokonaan pois säkeen alusta. Nuottikuvan muutoksia pitäisi kuitenkin viimeiseen asti välttää, sillä niiden välittäminen kapellimestarille ja näyttelijöille voi olla hankalaa. Päätäisin siis tässä laittamaan kohtaan sanan ”ja”, ja jos teoksen esittäjät eivät koe sitä luontevaksi, he voivat sen sitten itse jättää pois. Näin korjattu toinen säkeistö näyttäisi tältä:

Mä o-lin nuo-ri, pe-lo-ton	8
ja haa-veet seu-ra-si-vat tois-taan	9
ja o-li tie-ni huo-le-ton.	8
Sai vii-ni, laul-u mur-heet pois-taa.	9

Ensimmäisen säkeistön kolmannella rivillä on vielä väärä määrä tavuja.

Mä ker-ran us-koin haa-vee-seen,	8
kun vie-lä toi-vo-a sain kan-taa.	9
Rak-kau-teen i-kui-seen	6*
ja et-tä Luo-ja an-teeks an-taa.	9

Kolmannella rivillä on itse asiassa tulkinnasta riippuen 6, 7 tai 8 tavua, sillä diftongin voi hahmottaa joko yhtenä tai kahtena tavuna. Näin ollen kolmannen rivin hahmotusvaihtoehdot ovat:

a. Rak-kau-teen i-kui-seen	6
b. Rak-ka-u-teen i-kui-seen	7
c. Rak-kau-teen i-ku-i-seen	7
d. Rak-ka-u-teen i-ku-i-seen	8

Simsalabim, jakamalla diftongit kahtia sekä sanassa ”rakkauteen” että sanassa ”ikuiseen” riville saadaankin toivottu määrä tavuja. Valitettavasti sanapainojen puolesta tämä ei ole käypä ratkaisu, sillä suomen kielessä pääpaino on aina sanan ensimmäisellä tavulla, ja alkutekstissä (”I **dreamed** that love would never die”) paino tulee vasta säkeen toiselle tavulle.

Alkuperäinen ratkaisuni on ollut edellä olevan listan vaihtoehto b siten, että melodian koho eli alun painoton tavu jätettäisiin pois. Tässä kohdassa on kuitenkin niin paljon väärinkäsityksen mahdollisuuksia, että kohon pois jättäminen ei ole fiksu ratkaisu. Toiston uhallakin päädyn siis myös tässä kohdassa lisäämään rivin alkuun sanan ”ja”, vaikka toisen säkeistön tavoin tässäkin se tarkoittaa kyseisen sidesanan toistamista. Korjattu suomennos olisi siis:

Mä ker-ran us-koin haa-vee-seen,	8
kun vie-lä toi-vo-a sain kan-taa,	9
ja rak-ka-u-teen i-kui-seen	8
ja et-tä Luo-ja an-teeks an-taa.	9

Codassa säkeiden tavumäärä noudattaa kaavaa 8-9-8-8, minkä olen onnistunut toistamaan myös suomennoksessa:

I had a dream my life would be	8
So differ-ent from this hell I'm liv-ing	9
So diff-erent now from what it seemed	8
Now life has killed the dream I dreamed.	8
Mä e-lä-mäs-tä haa-vei-lin,	8
en täl-lai-ses-ta hel-ve-tis-tä.	9
Tän tah-doin toi-sin me-ne-vän.	8
Jäi haa-ve uh-riks e-lä-män.	8

Toistaiseksi tavumäärät on saatu korjattua varsin pienillä liikkeillä, mutta B-osa vaatii laajempaa remonttia. B-osan tavukaava on 7-8-7-7, mutta suomennoksessani jokaisella rivillä on 8 tavua.

But the ti-gers come at night	7
With their voi-ces soft as thun-der	8
As they tear your hope a-part	7
As they turn your dream to shame	7
Vaan yöl-lä pe-dot va-pau-tuu.	8*
Nii-den rai-vo kor-vat huu-maa.	8
Kyn-sis-sään toi-vo tu-hou-tuu	8*
ja vaih-tuu haa-ve hä-pe-ään.	8*

Neljännän rivin voi tässä vaiheessa korjata yksinkertaisesti poistamalla alusta sanan ”ja”, joka on ajateltu ylimääräiseksi kohosäveleksi. Sitä ei välttämättä tarvita merkityksenkään puolesta, pilkun lisääminen edellisen rivin loppuun ajaa enimmäkseen saman asian. Sen sijaan ensimmäisen rivin ”vaan” on merkitykseltään oleellinen, sillä B-osan alussa laulun sisällössä tapahtuu käänne, ja se on tarpeen ilmaista muutosta osoittavalla sanalla kuten ”vaan” tai ”mutta”. Sanaa ”vaan” ei siis voi poistaa muokkaamatta jäljelle jäänyttä säettä.

Kolmas säe on toisella tavalla ongelmallinen. Siinä alun kyn-tavu on ajateltu tulemaan koholle, jota musiikissa ei ole lainkaan. Säkeessä on siis yksi ylimääräinen tavu. Suomenetussa säkeessä ei ole yhtään yksitavuista sanaa, jonka poistamista voisi edes harkita tavumäärän vähentämiseksi yhdellä, joten on selvää, että joku sana tai todennäköisemmin koko säe pitää muuttaa. Palaan tähän kohtaan uudelleen hieman tuonnempana.

6.3.2 Tavupituudet

Seuraavaksi tarkastelen suomennoksen tavupituuksia nuotin (Liite 3) avulla. Alun perin suomennos on tehty korvakuulolta, ja laulajat tulkitsevat rytmejä varsin vapaasti. Se kuuluu tämän kappaleen luonteeseen, mikä jossakin määrin antaakin anteeksi vääriä tavupituuksia tietyissä kohdissa. Pyrin nyt kuitenkin asettamaan tavupituudet oikeiksi nuottikuvan perusteella, jotta esittäjällä on mahdollisimman samat lähtökohdat kappaleen tulkitaan suomeksi kuin alkuperäiskielelläkin. Käytännössä tosin täydellinen vastaavuus on melko mahdoton pyrkimys. Noudatan siis Heikki Salon ”mutu-sääntöä”, jonka mukaan keskipitkiä tavuja voi laittaa sekä lyhyille että pitkille sävelille, pitkiä tavuja lähes aina myös lyhyille sävelille, mutta lyhyitä tavuja harvoin pitkille sävelille (Salo 2006, 155).

Tavupituuksien tarkastelua helpottaakseni kopioin nuotista rytmit suomennostekstin lomaan. Toinen vaihtoehto olisi tietysti kirjoittaa tekstit nuottiin, mutta valitun keinon avulla tekstiä on helpompi tarkastella kokonaisuutena. Näin havaitsin, että ensimmäisessä A-osassa tavupituudet vastaavat nuottien pituuksia erittäin hyvin.

A-osa 1

Toisessa A-osassa sen sijaan vastaan tulee ensimmäinen ongelma.

A-osa 2

Kolmannella rivillä sanan ”oli” ensimmäinen tavu on lyhyt, mutta nuottikuvan mukaan sen pitäisi olla pitkä. Jos laulaja noudattaisi nuottikuvaa orjallisesti, kuulostaisi siltä kuin hän laulaisi ”ooli”. Onneksi tässä on mahdollisuus helppoon korjausratkaisuun. Heti pisteellisen rytmin jälkeen tulee kahdelle kahdeksasosalle aseteltu kaksitavuinen sana ”tieni”, jossa ensimmäinen tavu on puolipitkä ja sopisi siten pitkälle sävelelle. ”Oli”-sanan ongelma ratkeaa siis vaihtamalla sanojen paikkaa siten, että kolmannen rivin tekstiksi tulee ”ja tieni oli huoleton”.

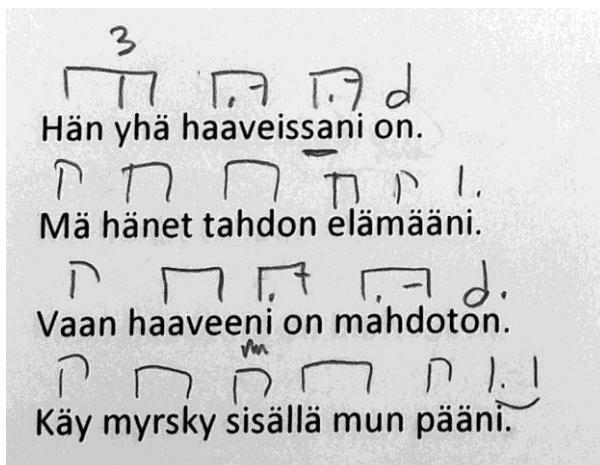
En ole varauksetta tyytyväinen tähän ratkaisuun, sillä alkuperäistekstin säkeessä ”there was no ransom to be paid” sana ”ransom” on tulkinnallisesti painokkaampi kuin ”was

no”, jolloin olisi perustellumpaa laittaa informatiivisempi sana ”tieni” sanan ”ransom” kohdalle, kuten olin alun perin tehnyt. Korjatussa versiossa on vaara, että sana ”oli” saa tarpeettoman paljon painoa. Melodian puolesta kuitenkin tärkeän sanan ei ole pakko olla juuri tuossa kohdassa, joten päätän luottaa näyttelijän kykyyn korostaa laulussa olennaisia sanoja riippumatta mitkä ne ovat alkutekstissä olleet.

B-osa

B-osassa vain rivillä kaksi tavupituudet ovat kohdillaan. Ensimmäisellä rivillä ”pedot vaapautuu”, kolmannella rivillä toivo ”tuuhoutuu” ja neljännellä rivillä vaihtuu haave ”hääpeään”. B-osan suomennosta pitää muokata rajusti muutenkin, joten ohitan ongelman tässä vaiheessa ja palaan siihen myöhemmin.

A-osa 3

Kolmannessa A-osassa on kaksi ongelmakohtaa: ensimmäisessä säkeessä lyhyt tavu pitkän kohdalla sanassa ”haaveis-SA-ni”, samoin kolmannessa säkeessä sanassa ”haavee-NI”. Jälkimmäisessä tapauksessa kuitenkin korjausta ei mielestäni tarvita, sillä tuntuu

erittäin epäintuitiiviselta että kukaan äidinkieleltään suomalainen laulaisi kohdassa ”haaveNII on mahdoton”, ja vaikka laulaisi, lause olisi silti mielestäni ymmärrettävä. Aion siis jättää kohdan korjaamatta. Päätös perustuu täysin omaan intuitiooni, mutta kuten Heikki Salokin toteaa, välillä paras periaate on luottaa omaan korvaansa (Salo 2006, 156).

Yritetään sen sijaan korjata ensimmäisen säkeen tavupituudet oikeiksi. Ongelma on ”haaveissani”-sanon kolmas tavu, jonka pitäisi olla pitkä (tai puolipitkä). Jos tilalle laittaisi lähes vastaavan sanan ”unelmissain”, kolmannen tavun ongelma ratkeaisi, koska korvaavan sanan kolmas tavu on puolipitkä. Sen sijaan se luo uuden ongelman, jossa nyt sanan ensimmäinen tavu on lyhyt, kun sen pitäisi olla pitkä. Lisäksi olisi hyvä säilyttää sana ”haave”, koska siihen viitataan säkeistössä uudelleen.

Pitkällisen harkinnan jälkeen päädyin jättämään myös tämän kohdan ennalleen luottaen siihen, että sana ”haaveissani” on ymmärrettävä, vaikka kolmas tavu jostakin syystä venyisi. Jos muokkaisin nuotteja, laittaisin tässä pisteellisen rytmin tilalle kaksi yhtä pitkää kahdeksasosaa. Musikaalinen näyttelijä tekee näin laulua esittäessään luultavasti joka tapauksessa.

Codassa on tulkinnasta riippuen yksi tai kaksi tavupituusvirhettä.

Mä elämästä haaveilin,
en tällaisesta helvetistä.
Tän tahdoin toisin menevän.
Jäi haave uhriks elämän.

Coda

Kolmannessa säkeessä sanan ”menevän” ensimmäinen tavu on lyhyt, vaikka sen pitäisi olla pitkä. Sana pitänee muuttua, mikä tarkoittaa sitä, että myös sen riimipari viimeisessä säkeessä menee vaihtoon.

Viimeisen säkeen tavupituuksissa ei periaatteessa olisi vikaa, mutta sanan ”elämän” ensimmäiselle tavulle on merkitty fermaatti, minkä johdosta siihen ei voi laittaa lyhyttä tavua. Olisi myös parasta, että fermaatti ei tulisi sanan keskelle, sillä se tuntuu epäluontevalta ja vaikeuttaa ymmärtämistä.

A-osien tavupituudet saatiin nyt paikoilleen, mutta B-osa ja Coda vaativat laajempaa remonttia, johon liittyy vielä lisätekiöitä. Jatketaan siis eteenpäin ja vilkaistaan tässä välissä sanapainoja.

6.3.3 Sanapainot

Kävin suomennokseni läpi alkuperäisessä muodossaan selvittääkseni, onko alkutekstin painollisiin kohtiin joutunut painottomia tavuja. Havainnollistan tavupainoja merkittävällä seuraavassa B-osan tekstiin pääpainot merkillä +, sivupainot merkinnällä (+) ja painottomat tavut merkillä -.

	+ - + - + - +	
	But the ti-gers come at night	
-	+ - + - + - (+)	
(Vaan*)	yöl-lä pe-dot va- pau-tuu.	
	+ - + - + - + -	
	With their voi-ces soft as thun-der	
	+ - + - + - + -	
	Nii- den rai-vo kor-vat huu-maa.	
	+ - + - + - +	
	As they tear your hope a-part	
+	- (+) + - + - (+)	
(Kyn*)-	sis-sään toi-vo tu-hou-tuu	
	+ - + - + - +	
	As they turn your dream to shame	
-	+ - + - + - (+)	
(ja*)	vaih-tuu haa-ve hä- pe-ään.	

Suomennoksen ainoa sanapaino-ongelma löytyy B-osan kolmannen säkeen alusta sanassa ”kynsissään”. Suomen kielessä sanojen paino on ensimmäisellä tavulla, minkä jälkeen seuraa painoton tavu. Ylimääräisen koholle tarkoitetun painollisen tavun johdosta

painoton tavu ”-sis-” on päätynyt painollisen tavun paikalle. Alun kolmitavuinen sana pitää laittaa vaihtoon, ja sitä myötä luultavasti koko säekin.

6.3.4 Riimit

Seuraavaksi tarkastellaan riimikaavojen toteutumista suomennoksessa. Kaikissa kolmessa A-osassa on sama riimikaava ABAB:

- A I dreamed a dream in time gone **by**
 B When hope was high and life worth **living**
 A I dreamed that love would never **die**
 B I dreamed that God would be **forgiving**

Ensimmäinen ja kolmas rivi siis rimmaavat keskenään, samoin toinen ja neljäs rivi. Sama kaava toteutuu A-osien suomennoksessa.

- A Mä kerran uskoin haaveeseen,
 B kun vielä toivoa sain **kantaa**.
 A Rakkauteen ikuiseen
 B ja että Luoja anteeks **antaa**.

B-osassa sen sijaan ei näyttäisi olevan riimejä lainkaan.

- A But the tigers come at **night**
 B With their voices soft as **thunder**
 C As they tear your hope **apart**
 D As they turn your dream to **shame**

Hyvällä tahdolla ensimmäisen ja kolmannen säkeen loppujen kylläkin voisi nähdä olevan ainakin sukua toisilleen, sillä molemmat päättyvät konsonanttiin t, jota edeltää pitkä a-vokaali – joskin ensimmäisen säkeen lopussa on oikeastaan diftongi ai, a vain soi huomattavasti pidempänä kuin i. Suomennoksessa tähän on joka tapauksessa laitettu riimi, tahallaan tai vahingossa.

- A Vaan yöllä pedot vapautuu.
 B Niiden raivo korvat huumaa.
 A Kynsissään toivo tuhoutuu
 C ja vaihtuu haave häpeään.

Ylimääräinen riimi on mielestäni tässä ihan toimiva.

Codan riimikaava on tulkinnasta riippuen ABAA tai ABCC.

A	I had a dream my life would be	A
B	So different from this hell I'm living	B
A	So different now from what it seemed	C
A	Now life has killed the dream I dreamed .	C

Jos riimiksi kelpuutetaan tässä vain puhtaat riimit, kaava on ABCC. Ensimmäisen säkeen sanan ”be” voi kuitenkin myös hahmottaa riimiksi säkeiden kolme ja neljä sanoille ”seemed” ja ”dreamed”, jolloin kaava on ABAA. Suomentoksessa on käytetty tiukkaa tulkintaa ABCC:

A	Mä elämästä haaveilin,
B	en tällaisesta helvetistä.
C	Tän tahdoin toisin menev än .
C	Jäi haave uhriks el män .

6.3.5 Laulettavuus

Viimeiseksi tarkastellaan osa-aluetta, johon tarvitaan tietämystä paitsi musiikista, erityisesti laulamista. Kuten luvussa 5 todettiin, tietyt vokaalit on helpompi laulaa esimerkiksi voimakkaasti ja korkealta, mitä usein vaaditaan ainakin kappaleen huippukohtassa. Kappaleen ”I Dreamed A Dream” huippukohta on B-osan lopussa, mikä näkyy melodiassa asteittaisena nousuna yksiviivaisesta es-sävelestä yksiviivaiseen b:hen (Liite 3, s. 3). Kohta lauletaan yleensä rintarekisterillä, ja mezzosopraanolle (jonka äänialalle kappale on tarkoitettu) yksiviivaiseen b:hen laulaminen rintäänällä on haastavaa. Siihen on siis syytä sijoittaa helposti laulettava vokaali.

Lähtötekstissä huippukohdassa on sana ”shame”, jolloin laulettavaksi tulee vokaali e. Sillä on kohtalaisen helppo kivuta ylös. Suomennoksessa sen sijaan kohdassa on nyt sana ”häpeään”, jolloin laulettavaksi tulee vokaali ä. Paitsi että se saattaa kovaa laulettuna kuulostaa rumalta, se ei ole teknisesti helppo vokaali korkealta laulamiseen. Kyseessä on sen verran tärkeä kohta, että sitä on tästä syystä muokattava.

Koko B-osa kaipaa uudelleenmuokkausta niin tavumäärien, tavupituuksien, sanapainojen kuin laulettavuudenkin kannalta. Tarkemmin ottaen se pitää suomentaa kokonaan uudelleen. Aloitetaan siis tiivistämällä asia(t), jota neljän säkeen aikana tulee kuulijalle välittää.

But the tigers come at night
 With their voices soft as thunder
 As they tear your hope apart
 As they turn your dream to shame

B-osaa edelsi säkeistö, jossa kuvailtiin miten ihanaa elämä oli ennen. B-osassa esitellään sen vastapaino. Vastoinkäymisiä kuvaillaan yöllä hyökkäävinä petoeläiminä, jotka repivät unelmat kappaleiksi tuhoten ne. Tämä viesti pitää välittää neljässä säkeessä, joissa on oikea määrä oikean pituisia tavuja, sanapainot kohdillaan ja viimeisessä tavussa vokaalina mieluiten alkuperäistekstissäkin oleva e. Helpotusta reunaehtoihin tuo se, että säkeiden ei tarvitse rimmata keskenään.

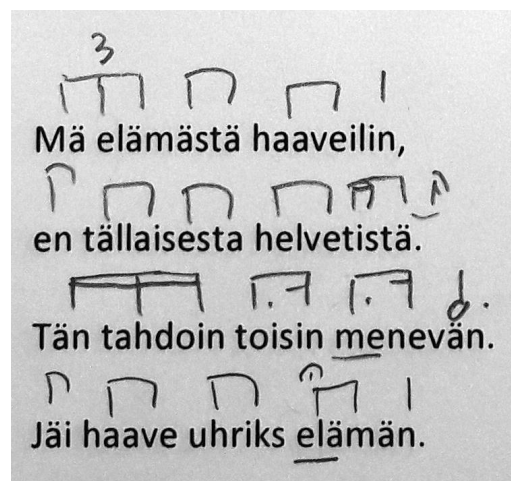
Kirjoitan parisenkymmentä muodollisesti pätevää versiota ensimmäisestä säkeestä, kunnes löydän mielestäni sopivan, josta on hyvä jatkaa eteenpäin. Lopulta päädyn tällaiseen suomennokseen B-osasta:

Mutta synkkyudessa yön
 mieleen tiikereitä hiipii,
 kaiken toivon karkottaa,
 haaveet rikki raatelee.

Muoto on nyt kohdillaan, ja neljännen säkeen nousun saa laulaa e-vokaalilla kuten alkutekstissäkin.

Toinen laajempi remontti tarvitaan codan loppuun, jonka kahdella viimeisellä rivillä on tavupituusongelmia sekä ongelmallinen fermaatti, joka suomennoksessa on osunut hölmösti sanan keskelle. Lisäksi melodisesti kolmas säe päättyy korkeaan ja voimakkaaseen säveleen, joten olisi hyvä tutkia, voisiko siihen saada laitettua muun vokaalin kuin ä. Tällä hetkellä coda näyttää tältä:

I had a dream my life would be
 So different from this hell I'm living
 So different now from what it seemed
 Now life has killed the dream I dreamed.

Codan kaksi ensimmäistä säettä ovat aivan käyttökelpoiset (vaikkakin sanan ”helvetistä” kolmannen tavun sijoitus ei täysin korvaani miellytäkään). Sen sijaan kaksi viimeistä pitää muokata uudelleen. Aloitetaan työstäminen viimeisestä säkeestä.

Fermaatti voi tulla sanan viimeiselle tavulle tai yksitavuiselle sanalle. Sen jälkeen melodiassa tulee kaksi säveltä, joista ensimmäinen on painoton ja toinen painollinen. Koska suomen kielessä sanoissa on aina ensimmäisellä tavulla paino, heti fermaatin perään on laitettava yksitavuinen sana, koska sellainen kelpaa myös painottoman tavun kohdalle. Ja koska fermaatin jälkeen on tilaa vain yhteensä kahdelle tavulle, tämä tarkoittaa, että fermaatin jälkeen on laitettava kaksi yksitavuista sanaa. Lisäksi koska viimeinen sävel on pitkä, ainakin jälkimmäisen tavuista pitää olla pitkä tai vähintään puolipitkä (mielellään ei diftongia). Mielellään myös ensimmäisen.

Suomen kielessä ei ole paljon yksitavuisia sanoja, ja niistäkin suurin osa karsiutuu pois diftongin takia. Lähestyin haastetta kuin ristisanatehtävää, ja Riimirenki-sovellusta apunani käyttäen ja karkeasti raakaten keräsin itselleni listan 15 mahdollisesta yksitavuisesta sanasta laitettavaksi laulun viimeiseksi sanaksi. Näistä jopa kuudessa vokaalina on ä, joten hylkään ne ainakin alkuun. Näin jäävät jäljelle sanat saa, saan, vaan, meen, tee, teen, niin, siis ja muu. Näistä karsin alkuun pois vielä täytesanat vaan, niin ja siis, joiden käyttäminen riimissä tuntuu laiskalta ratkaisulta.

Pitkällisen pyörittelyn jälkeen keksin itseäni miellyttävän neljännen säkeen, jolle kehitte-
lin edeltävän säkeen riimi edellä. Lopulta päädyin seuraavaan ratkaisuun:

Elämä toisin kuljettaa.

Mä koskaan haavettain en saa.

Nyt tavumäärät, -pituudet ja -painot sekä riimit ovat paikoillaan, fermaatti on sanan viimeisellä tavulla eikä sanan keskellä, korkeassa kohdassa saa laulaa a-vokaalin ä:n sijaan, ja tekstin välittämä viestikin on tarkoituksenmukainen, joskaan ei yhtä runollinen kuin alkuperäinen ratkaisuni ”jäi haave uhriks elämän”. Mutta saa kelvata. Aika huokaista helpotuksesta ja katsella vielä kerran korjattua tekstiä kokonaisuutena (Liite 4).

Lauloin valmiin tekstin läpi ja totesin, että teksti on laulettava. Laulu tekee tehtävänsä ja välittää sanomansa, ja tuntuu että kehtaisin väittää sitä valmiiksi.

7 Pohdinta

Musikaalin suomentajan pitää olla monitaituri. Hänen tulee paitsi hallita teatteritekstin suomentaminen, myös ymmärtää musiikkia ja laulamista sekä osata lukea nuotteja. Vain siten voi ymmärtää, mikä svengaa ja mikä ei, tai minkä vokaalin voi kirjoittaa laulettavaksi mihinkin, toisaalta klangin ja toisaalta laulamisen fysiologian kannalta. Nuotista on osattava lukea pitkät ja lyhyet tavut sekä tunnistettava melodiasta ja rytmistä sanapainojen ja painokkaiden sanojen paikat.

Musikaalin suomentaminen on raskasta hommaa ja pikkutarkkaa käsityötä. Musikaalin suomentajalla on siksi oltava jonkinasteinen intohimo alaan, jotta sitä jaksaa tehdä useamman teoksen verran ja joka kerta hioa suomennoksen tyydyttävästä loistavaksi. Tehdessä myös ammattitaito kasvaa, joten erikoistuminen olisi musikaalisuomennoksille eduksi.

Kaiken tämän pohjalta havaitsen, että itselläni on sekä intohimo että tarvittavat tiedot ja taidot musikaalien suomentamiseen. Olen jo suomentanut audiovisuaalista materiaalia 15 vuoden ajan. Tv- ja elokuvatekstityksiä tekemällä olen oppinut ymmärtämään käsikirjoituksia ja tulkitsemaan sävyjä, sekä erityisesti tiivistämään tekstistä olennaisen sävyä uhraamatta, mikä on tärkeä taito lauluja kääntäessä. Muusikon koulutuksen ansiosta ymmärrän musiikkia ja lauluinstrumenttia, joten minulla on erinomaiset edellytykset tekstin ja musiikin sujuvaan yhdistämiseen. Musiikkiteatteriin suuntautuminen on lisäksi antanut minulle yleissivistystä musikaaligenrestä sekä käsityksen siitä, miten musikaaleja teatterissa harjoitellaan ja esitetään. Olen siis työhön vähintäänkin muodollisesti pätevä.

Haastavinta onkin viimeisen maaliviivan ylittäminen: toimeksiannon saaminen. Suomentaminen on kallis projekti, eikä sitä siksi ymmärrettävästi anneta heppoisin perustein sellaiselle, jolla ei ole aiempia näyttöjä alalta. Jostakin kuitenkin on aloitettava, ja toivon, että voin käyttää tätä opinnäytetyötä vakuuttaakseni potentiaaliset toimeksiantajat taidois-tani.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aaltonen, S. toim. 1998. *Käännetyt illuusiot – näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tampere University Press.

Ellonen, A. 1998. ”Niin että jos vain ajattelenkin sinua”. Artikkeliteoksessa Aaltonen S, toim. 1998. *Käännetyt illuusiot – näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tampere University Press.

Hakola, M. 2007. *Tekstien tanssi – Intertekstuaalisuuden kääntäminen Michael Kunzen musikaalilibretossa Tanz der Vampire*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen pro gradu - tutkielma.

Helsingin kaupunginteatteri 2018. *Helsingin kaupunginteatterin esitysarkisto*. Noudettu 2.5.2018 osoitteesta <https://hkt.fi/esitykset/arkisto/>

Juva, K. 1998. *Puhekieli ja kirjakieli*. Artikkeliteoksessa Aaltonen S, toim. 1998. *Käännetyt illuusiot – näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tampere University Press.

Jääskinen H ja Pohjola R. 1997. *Näytelmäkulma – maan suurin näytelmien suomennuttaja*. Artikkeliteoksessa Aaltonen S, toim. 1998. *Käännetyt illuusiot – näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tampere University Press.

Koivusalo, M. 2016. *Mikko Koivusalon kotisivu*. Noudettu 15.3.2018 osoitteesta http://personal.inet.fi/koti/mikkokoivusalo/Mikon_kotisivu/Tervetuloa.html

Koneen säätiö 2017. *Kristiina Drews haluaa nostaa esille käännöskirjallisuuden merkitystä*. Noudettu 29.4.2018 osoitteesta <https://koneensaatio.fi/kristiina-drews-kutsutaiteilija/>

Leskinen, J. 1997. *Muutakin on käännetty kuin kylkeä*. Artikkeliteoksessa Aaltonen S, toim. 1998. *Käännetyt illuusiot – näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tampere University Press.

Liitiä, S. Päiväämätön. *Elisabeth – musikaali keisarinna kuolemasta*. Noudettu 7.5.2018 osoitteesta <https://teatteri.turku.fi/turun-kaupunginteatteri/tietoa-teatterista/turun-kaupunginteatterin-historia/esitysarkisto/elisabeth>

Niiniluoto, M. 2007. *Esko Elstelän muistokirjoitus*. Artikkeliteoksessa Helsingin Sanomissa 20.9.2007. Noudettu 7.5.2018 osoitteesta <https://www.hs.fi/muistot/art-2000002626107.html>

Nordic Drama Corner Oy. Päiväämätön. *Näytelmäkulman kotisivu*. Noudettu 2.5.2018 osoitteesta <http://www.dramacorner.fi>

Pöllänen, A. Päiväämätön. *Riimirenki Pro*. Riimityökalu osoitteessa <http://www.elvisry.fi/riimirenki/riimirenpopro.php>

Salo, H. 2006. *Kahlekuningaslaji – laululyriikan käsikirja*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Segerstråle, M. 2016-2018. *Martin Segerstrålen kotisivu*. Noudettu 15.4.2018 osoitteesta <https://www.martinsegerstrale.com>

Talasaranta, I. 2011. *Jukka Virtanen: Omat ja käännetyt*. Kustannusosakeyhtiö Paasilinna. Helsinki: Tammi.

Virtanen, J. 2003. *Keskellä kuvassa Jukka Virtanen*. Helsinki: Tammi.

Henkilöhaastattelut

Kristiina Drews 2.5.2018

Mikko Koivusalo 15.4.2018

Martin Segerstråle 18.4.2018

Liite 1

Lista musikaalien ja musiikinäytelmän suomentajista ja heidän suomennostensa määrästä Näytelmäkulman ja Helsingin kaupunginteatterin teosluetteloissa.

¹ (maininnat teoksista, jotka löytyvät myös Näytelmäkulman kokoelmasta; ei laskettu mukaan yhteismäärään)

² (yhteenlaskettu suomennosten määrä sekä yksin että osana työparia)

Suomentaja(t)	Näytelmä- kulma	HKT	yht.
Esko Elstelä	22	2	24
Mikko Koivusalo	7	6 (2) ¹	13
Jukka Virtanen	1	-	1 (11) ²
Jukka Virtanen, Kristiina Drews	5	3	8
Jukka Virtanen, Reino Bragge	1	-	1
Kari Heiskanen, laulut Jukka Virtanen	-	1	1
Sami Parkkinen	4	2	6 (7) ²
Liisa Ryömä, laulut Sami Parkkinen	-	1	1
Liisa Ryömä	2	1 (1) ¹	3 (5) ²
Liisa Ryömä, laulut Elvi Sinervo	1	- (1) ¹	1
Markku Salo	3	-	3
Satu Milonoff, Kaj Chydenius	2	-	2
Satu Milonoff	1	-	1 (3) ²
Kari Arffman	-	2	2
Leo Kontula	2	-	2
Mikko Viherjuuri	2	-	2
Tiina Puumalainen, Ilpo Tiihonen	1	-	1
Tiina Puumalainen	-	1	1 (2) ²
Marika Hakola	1	- (1) ¹	1
Helsingin yliopiston kääntäjäopiskelijat	1	-	1
Pauliina Hulkko	1	-	1
Hannele Kauppinen, laulut Ilkka Korhonen	1	-	1
Eila Kivikk'aho	1	-	1
Mauri Konttinen	1	-	1
Jaakko Leppo	1	-	1
Esko Lintula	1	-	1
Reita Lounatvuori	-	1	1
Laura Martola	1	-	1
Outi Nyytjäjä, Juice Leskinen	1	-	1
Aino Pirola, Anna Sirén	1	-	1
Sauvo Puhtila	1	-	1
Pertti Reponen	1	-	1
Tuija Saarinen	1	-	1
Heikki Sankari, Jussi Vahvaselkä, Kristina Vahvaselkä	1	-	1
Vesa Tapio Valo	1	-	1

Liite 2

raakasuomennos

Mä kerran uskoin haaveeseen

A1

Mä kerran uskoin haaveeseen,
kun vielä toivoa sain kantaa.
Rakkauteen ikuiseen
ja että Luoja anteeks antaa.

A2

Mä olin nuori, peloton.
Haaveet seurasivat toistaan.
Oli tieni huoleton.
Sai viini, laulu murheet poistaa.

B

Vaan yöllä pedot vapautuu.
Niiden raivo korvat huumaa.
Kynsissään toivo tuhoutuu
ja vaihtuu haave häpeään.

A3

Hän yhä haaveissani on.
Mä hänet tahdon elämäni.
Vaan haaveeni on mahdoton.
Käy myrsky sisällä mun pääni.

Coda

Mä elämästä haaveilin,
en tällaisesta helvetistä.
Tän tahdoin toisin menevän.
Jäi haave uhriks elämän.

alkuteksti

I dreamed a dream

A1

I dreamed a dream in time gone by
When hope was high and life worth living
I dreamed that love would never die
I dreamed that God would be forgiving

A2

Then I was young and unafraid
And dreams were made and used and wasted
There was no ransom to be paid
No song unsung, no wine untasted

B

But the tigers come at night
With their voices soft as thunder
As they tear your hope apart
As they turn your dream to shame

A3

And still I dream he'll come to me
That we will live the years together
But there are dreams that cannot be
And there are storms we cannot weather

Coda

I had a dream my life would be
So different from this hell I'm living
So different now from what it seemed
Now life has killed the dream I dreamed.

Liite 3

I DREAMED A DREAM

from *LES MISÉRABLES*

Music by CLAUDE-MICHEL SCHÖNBERG
Lyrics by ALAIN BOUBLIL, JEAN-MARC NATEL
and HERBERT KRETZMER

Andante

Chord Diagrams:
 Eb (xx) Eb/D (xxo) Cm (x) Eb/G (x)

Lyrics:
 FANTINE:
 I dreamed a dream in days gone
 by, when hope was high and life worth
 liv - ing. I dreamed that love would nev - er

2

Cm7 Eb/Bb Ab Ab/G

die. I dreamed that God would be for -

Fm7 Bb Eb Eb/D

giv - ing. Then I was young and un - a -

Cm Eb/Bb Ab Ab/G

fraid, and dreams were made and used and

Fm7 Bb6 Eb Eb/D

wast - ed. There was no ran - som to be

Cm7 Eb/Bb Ab Ab/G Fm7 Bb

paid, no song un - sung, no wine un - tast - ed.

C C/E Fm C C7

But the ti - gers come at night with their voic - es soft as

poco più mosso

F F/A Bb Bb/D Ebm

thun - der, as they tear your hope a - part,

Bb Eb Fm/Eb Eb Ab/Eb

as they turn your dream to shame.

4

$B\flat$ $E\flat$ $E\flat/D$

Tätä säkeistöä ei suomennettu

{ He } slept a sum - mer by my
{ She }

rall. *a tempo*

Cm $E\flat/B\flat$ $A\flat$ $A\flat/G$ $Fm7$ $B\flat6$

side. { He } filled my days with end - less won - der.
{ She }

$E\flat$ $E\flat/D$ $Cm7$ $E\flat/B\flat$ $A\flat$ $B\flat6$

{ He } took my child-hood in { his } stride, but { he } was gone when au - tumn
{ She } took my child-hood in { her } stride, but { she }

$E\flat$ $B\flat/D$ $B\flat m6/D\flat$ C

came.

poco accel. e cresc.

F F/E Dm7 F/C

And still I dreamed {he'd / she'd} come to me,

mf più mosso

Detailed description: This system contains the first system of music. It features a vocal line and a piano accompaniment. The guitar chords are F, F/E, Dm7, and F/C. The vocal line has a triplet of eighth notes. The piano accompaniment has a triplet of eighth notes in the right hand and a bass line in the left hand. The tempo/mood is marked 'mf più mosso'.

B♭ B♭/A Gm7 C F F/E

that we would live the years to - geth-er. But there are dreams that can - not

Detailed description: This system contains the second system of music. The guitar chords are B♭, B♭/A, Gm7, C, F, and F/E. The vocal line continues with the lyrics 'that we would live the years to - geth-er. But there are dreams that can - not'. The piano accompaniment continues with a steady bass line and chords in the right hand.

Dm7 F/C B♭ B♭/A Gm7 C

be, and there are storms we can - not weath-er. _____

cresc.

Detailed description: This system contains the third system of music. The guitar chords are Dm7, F/C, B♭, B♭/A, Gm7, and C. The vocal line continues with 'be, and there are storms we can - not weath-er. _____'. The piano accompaniment includes a 'cresc.' (crescendo) marking. The bass line has some rests.

F F/E Dm7 F/C

I had a dream my life would

f appassionato

Detailed description: This system contains the fourth system of music. The guitar chords are F, F/E, Dm7, and F/C. The vocal line has the lyrics 'I had a dream my life would'. The piano accompaniment is marked 'f' (forte) and 'appassionato'. It features a triplet of eighth notes in the right hand and a bass line in the left hand.

6

B \flat B \flat /A Gm7 B \flat /C C

be so dif - f'rent from this hell I'm

F F/E Dm7 F/C

liv - ing, — so dif-f'rent now from what it seemed.

cresc. *ff dim. poco rall.*

B \flat C F F/E

Now life has killed the dream I dreamed.

mp *p a tempo*

Dm7 F/A B \flat C9 F

rall.

Liite 4

Lopullinen suomennos

Mä kerran uskoin haaveeseen

A1

Mä kerran uskoin haaveeseen,
kun vielä toivoa sain kantaa,
ja rakkauteen ikuiseen
ja että Luoja anteeks antaa.

A2

Mä olin nuori, peloton
ja haaveet seurasivat toistaan
ja tieni oli huoleton.
Sai viini, laulu murheet poistaa.

B

Mutta synkkyydessä yön
mieleen tiikereitä hiipii,
kaiken toivon karkottaa,
haaveet rikki raatelee.

A3

Hän yhä haaveissani on.
Mä hänet tahdon elämäni.
Vaan haaveeni on mahdoton.
Käy myrsky sisällä mun pääni.

Coda

Mä elämästä haaveilin,
en tällaisesta helvetistä.
Elämä toisin kuljettaa.
Mä koskaan haavettain en saa.

Alkuperäinen raakasomennos

Mä kerran uskoin haaveeseen

A1

Mä kerran uskoin haaveeseen,
kun vielä toivoa sain kantaa.
Rakkauteen ikuiseen
ja että Luoja anteeks antaa.

A2

Mä olin nuori, peloton.
Haaveet seurasivat toistaan.
Oli tieni huoleton.
Sai viini, laulu murheet poistaa.

B

Vaan yöllä pedot vapautuu.
Niiden raivo korvat huumaa.
Kynsissään toivo tuhoutuu
ja vaihtuu haave häpeään.

A3

Hän yhä haaveissani on.
Mä hänet tahdon elämäni.
Vaan haaveeni on mahdoton.
Käy myrsky sisällä mun pääni.

Coda

Mä elämästä haaveilin,
en tällaisesta helvetistä.
Tän tahdoin toisin menevän.
Jäi haave uhriks elämän.